

Egenmäktighet med barn

Rättslig vägledning 2022:17
Utvecklingscentrum
Juni 2022
Uppdaterad augusti 2024

Innehållsförteckning

1	Sammanfattning.....	4
2	Rättsliga frågeställningar.....	5
2.1	Allmänt om bestämmelsen i 7 kap. 4 § brottsbalken.....	5
2.1.1	Konkurrensfrågor	6
2.2	”Utan beaktansvärt skäl”	6
2.3	Varaktigt skiljande	7
2.4	Beslut om vård enligt LVU.....	9
2.5	Brottet är – som regel – perdurerande	10
2.5.1	Preskription	11
2.6	Grovt brott.....	11
2.6.1	Några exempel från praxis.....	12
2.7	Försöksbrott.....	12
3	Åtalsprövning	14
4	Målsägandefrågor	17
4.1	Vem är målsägande?	17
4.2	Målsägandebiträde eller särskild företrädare?	17
4.3	Gäller något särskilt skyndsamhetskrav?	18
4.4	Skadestånd.....	18
4.4.1	Skadestånd till barnet.....	18
4.4.2	Skadestånd till vårdnadshavaren	19
5	Betydelsen av barnets vilja.....	20
6	Påföljdsfrågor	22
7	Internationella frågor.....	23
7.1	Frihetsberövande.....	23
7.2	Specialitetsprincipen	23
7.3	Utredningsåtgärder utomlands	24
7.4	Domsrätt	25
7.5	Civilprocessen.....	25
8	Utrikesdepartementets roll i fråga om bortförda barn	26
	Bilaga 1 Tänkbara utredningsåtgärder	28
	Bilaga 2 Några rättsfall.....	29
	Domar från Högsta domstolen	29
	Domar från hovrätterna (lagakraftvunna domar)	30

Den här rättsliga vägledningen (RäV) ersätter rättspromemorian Egenmäktighet med barn – vanliga frågor (RättsPM 2019:2, senast uppdaterad i februari 2019). I huvudsak har texterna överförts, men vissa delar har omarbetats och uppdaterats.

Avsnitt 2.1, 2.4 och 3 har uppdateras i augusti 2024 med anledning av en lagändring som trädde i kraft den 1 juni 2024 och som innebär ett utvidgat straffansvar för egenmäktighet med barn i LVU-fallen.

1 Sammanfattning

Åklagare hanterar årligen ca 1 000 brottsmisstankar om egenmäktighet med barn. Årligen väcks ca 30 åtal. Resten av de inkomna brottsmisstankarna avslutas på annat sätt, exempelvis genom att förundersökning inte inleds eller läggs ned med motivering att åtal inte är påkallat ur allmän synpunkt.

Som närmare utvecklas i vägledningen gäller följande:

- Brottet omfattar endast **barn under 15 år**.
- Straffbarhet förutsätter ett **varaktigt** skiljande.
- Vid gemensam vårdnad krävs även att skiljandet skett **utan beaktansvärt skäl**.
- Brottet är som regel **perdurerande**.
- **Försök** till egenmäktighet med barn är bara straffbart om brottet är grovt.
- **Åtal** får endast väckas om det är påkallat ur allmän synpunkt. Det finns alltså en presumtion för att inte väcka åtal.
- Barn och vårdnadshavare som skiljs från barnet betraktas regelmässigt som **målsägande**.
- **Fristen** enligt 2 a § förundersökningskungörelsen gäller inte brottet egenmäktighet med barn.
- **Barns vilja** kan tillmätas betydelse enligt NJA 2017 s. 557.
- Egenmäktighet med barn är inte ett brott av sådan **art** att påföljden av det skälet normalt ska bestämmas till fängelse.
- Brottet aktualiserar ofta olika **internationella frågor**.

I [bilaga 1](#) finns en förteckning över tänkbara utredningsåtgärder i ärenden om egenmäktighet med barn.

I [bilaga 2](#) finns ett antal rättsfall refererade. Rättsfallen har bäring på de frågor som tas upp i vägledningen.

2 Rättsliga frågeställningar

2.1 Allmänt om bestämmelsen i 7 kap. 4 § brottsbalken

Straffbestämmelsen om egenmäktighet med barn (SFS 2024:271) lyder:

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för *egenmäktighet med barn* till böter eller fängelse i högst ett år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren eller om den som ska ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som

1. obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt, eller
2. för bort eller annars undanhåller ett barn under femton år, om gärningen är ägnad att hindra att vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga påbörjas och gärningen inte utgör brott mot frihet.

Om ett brott som avses i första eller andra stycket är grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Bestämmelsen i 7 kap. 4 § brottsbalken föreskriver straffansvar för egenmäktighet med barn i olika situationer. Genom bestämmelsen straffbeläggs gärningar som utgör ingrepp i eller missbruk av vårdnad enligt reglerna i föräldrabalken eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Straffansvaret för egenmäktighet med barn syftar inte till att skydda umgängesrätten som sådan.

I första stycket av bestämmelsen regleras situationerna att antingen en vårdnadshavare eller utomstående skiljer barnet från vårdnadshavaren. Här blir vårdnadsfrågan avgörande för vilken del av bestämmelsen som ska tillämpas. Observera att vårdnadsförhållandet kan ändras under en utredning.¹

¹ Se exempelvis Svea hovrätt dom den 12 december 2017, mål B 3616-17, där hovrätten berör frågan om tillämpning av bestämmelsen när vårdnadsförhållandena ändras under tiden brottet pågår. HD beslutade att inte meddela prövningstillstånd i målet.

Andra stycket gäller de s.k. LVU-fallen. Vilken av punkterna som är tillämplig beror på om vården har påbörjats eller inte.²

Bestämmelsen omfattar endast barn under 15 år.³

Åklagaren får väcka åtal endast om det är påkallat från allmän synpunkt (7 kap. 6 § brottsbalken). Det finns således en presumtion för att åtal inte ska väckas.

2.1.1 Konkurrensfrågor

Egenmäktighet med barn är subsidiärt i förhållande till frihetsbrotten i 4 kap. brottsbalken och, när det gäller bestämmelsen i andra stycket första punkten, till brottet främjande av flykt.

Brottet skiljer sig från frihetsbrotten i 4 kap. brottsbalken genom att vårdnaden som sådan skyddas i 7 kap. Brottet egenmäktighet med barn riktar sig mot obehöriga ingrepp i eller missbruk av vårdnaden eller vården av barn. Däremot avses inte sådana gärningar mot barnet, som innebär att barnet berövas sin frihet eller annars försätts i tvångstillstånd. För sådana gärningar blir i stället bestämmelserna i 4 kap. tillämpliga. I 7 kap. 4 § brottsbalken finns i andra stycket en uttrycklig erinran om att straffbestämmelsen om egenmäktighet med barn inte är tillämplig då gärningen utgör brott mot frihet.

Egenmäktighet med barn är alltså subsidiärt i förhållande till de egentliga frihetsbrotten, dvs. människorov, människohandel och olaga frihetsberövande har företräde.⁴ I rättstillämpningen håller man därför isär gärningar som innebär ett regelrätt skiljande av barnet från vårdnadshavaren och sådana fall då ett egentligt frihetsbrott begåtts. Gärningspersonens motiv ska enligt förarbetena ha betydelse för bedömningen av vad som är ett frihetsberövande. Bortförande i utpressningssyfte föranleder i regel ansvar enligt 4 kap. brottsbalken och inte enligt 7 kap. 4 § brottsbalken.⁵

2.2 "Utan beaktansvärt skäl"

Regleringen om beaktansvärt skäl gäller vid gemensam vårdnad och utgår från att det bör finnas ett visst utrymme för en vårdnadshavare att göra något för att skydda barnet mot den andra vårdnadshavaren. Vid bedömningen ska man utgå från hur gärningspersonen själv uppfattat den faktiska situationen. En avsikt att skydda barnet mot övergrepp eller ohälsa eller mot skadliga intryck, t.ex. i samband med vårdnadshavares alkohol- eller narkotikamiss-

² Se vidare avsnitt 2.4.

³ Svea hovrätt dom den 11 december 2012, mål 6710-12, gällde en flicka som var 14 år och 11 månader.

⁴ Prop. 2013/14:120 s. 6.

⁵ Bäcklund m.fl. Brottsbalken, kommentaren i Zeteo, 7 kap. 4 §.

bruk, är exempel på beaktansvärda skäl, förutsatt att de risker som barnet löper kan antas undanröjas eller motverkas genom miljöbytet.⁶ Olika syn på frågor om uppfostran, kosthållning och sovtider, ogillande av den andras val av partner eller att vårdnadshavarna inte är överens om vilket ansvar barnet själv ska ha för sina personliga angelägenheter, osv., kan däremot inte anses vara acceptabla skäl för att egenmäktigt skilja barnet från den andra vårdnadshavaren.⁷

Rekvisitet tillämpas restriktivt i praxis och i domar ser man återkommande formuleringar om att det inte har framkommit något som ger stöd för att det funnits beaktansvärt skäl för den åtalade att föra bort eller hålla barnen åtskilda från den andra vårdnadshavaren.⁸

I NJA 1983 s. 750 uppkom frågan hur uttrycket "utan beaktansvärt skäl" ska tolkas. HD uttalade att prövningen uppenbarligen ska ske med utgångspunkt i överväganden rörande barnets bästa och med bortseende från vårdnadshavarnas egna intressen av att ha barnet hos sig. Fallet gällde en pappa som i samband med separation tog med sig barnet när han flyttade till en annan ort helt utan föregående diskussion. Pappan hävdade att han gjorde vad han ansåg var bäst för barnet. HD ansåg inte att det framkommit något som tydde på att barnet löpte risk att ta skada om hon fått vara kvar i sin invanda miljö. Snarare var omständigheterna sådana att det innebar risker att plötsligt skiljas från modern, hemmet och dagpappan. HD konstaterade att det inte förelåg beaktansvärda skäl och dömde pappan för egenmäktighet med barn av normalgraden till dagsböter.

I ett hovrättsavgörande från 2018 var det fråga om beaktansvärda skäl. Den åtalade vårdnadshavaren gjorde gällande att hon hade beaktansvärda skäl att flytta till Brasilien med barnet p.g.a. hennes egna personliga problem i Sverige. Tingsrätten ogillade åtalet. Hovrätten dömde emellertid för egenmäktighet med barn grovt brott och uttalade att omständigheter som tar sikte på den åtalade vårdnadshavarens egen situation inte i sig innebär att det finns beaktansvärda skäl att skilja barnet från sin andra vårdnadshavare.⁹

2.3 Varaktigt skiljande

Barnet ska vara varaktigt skilt från den andra vårdnadshavaren för att det ska vara fråga om ett obehörigt skiljande i straffbestämmelsens mening. Redan i NJA 1983 s. 750 uttalade Högsta domstolen: "För att det skall vara ett bort-

⁶ Jareborg/Friberg, Brotten mot person och förmögensbrotten, 2010, s. 122.

⁷ Prop. 2013/14:120, s. 13.

⁸ Se bl.a. Svea hovrätt dom den 12 december 2017, mål B 3616-17, Svea hovrätt, dom den 21 december 2017, mål B 7305-17, Hovrätten för nedre Norrland dom den 26 juni 2018, mål B674-18 och Göta hovrätt dom den 12 juni 2018, mål B 1331-18.

⁹ Svea hovrätt dom den 19 september 2018, mål B 10747-17.

förande i lagens mening torde krävas att avsikten med åtgärden är att barnet tills vidare eller i vart fall mer än blott tillfälligt skall vara skilt från sin tidigare miljö och någon som där har haft det under sin vårdnad." I förarbetena till lagändringen den 1 juli 2014 anges att när det gäller den närmare utformningen bör straffansvaret vid gemensam vårdnad som utgångspunkt motsvara vad som gäller när någon som inte har del i vårdnaden skiljer ett barn från dess vårdnadshavare. Straffansvaret bör därför, liksom när gärningspersonen saknar del i vårdnaden, omfatta fall när han eller hon egenmäktigt tar till sig barnet eller håller det kvar så länge och under sådana former att barnet verkligen kan anses skilt från den andra vårdnadshavaren. Avsikten med gärningspersonens agerande bör vara att barnet varaktigt ska vara skilt från den andra vårdnadshavaren.

I förarbetena¹⁰ understryks att ett försenat överlämnande eller återlämnande av ett barn, eller att barnet vid vissa tillfällen inte alls lämnas för umgänge eller boende, inte bör anses innebära att barnet har skilts från den andra vårdnadshavaren på ett sådant sätt som förutsätts för straffansvar. Straffansvaret för egenmäktighet med barn syftar inte till att skydda umgängesrätten som sådan. I praktiken innebär detta att många anmälningar som inkommer till polis och åklagare inte innefattar något sådant varaktigt skiljande som krävs för straffbarhet.

Inte heller den omständigheten att en vårdnadshavare flyttar och tar barnet med sig, bort från den andra vårdnadshavaren, innebär i sig nödvändigtvis att det är fråga om ett skiljande i straffbestämmelsens mening. Om barnet däremot undanhålls på ett sådant sätt att den andra vårdnadshavaren varaktigt skiljs från möjligheterna att utöva vårdnaden – t.ex. genom att det hålls oåtkomligt eller dolt, kanske utomlands – bör det omfattas av straffansvaret. Undanhållandet behöver inte ha föregåtts av ett olovligt bortförande. Det kan exempelvis vara fråga om ett straffbart skiljande om en vårdnadshavare mot den andra vårdnadshavarens vilja håller kvar ett barn på en plats dit barnet ursprungligen förts i samförstånd mellan vårdnadshavarna, eller dit barnet förts under en umgänges- eller boendeperiod. På motsvarande sätt kan ett skiljande anses föreligga även i annat fall när ett barn under en längre tid egenmäktigt hålls kvar av en vårdnadshavare och därigenom undanhålls från den andra vårdnadshavaren.

Angående tidsaspekten och hur länge ett skiljande bör pågå för att bedömas som varaktigt, är det enligt Utvecklingscentrums uppfattning inte möjligt att ange någon generell tidsram. Av ovan angivna förarbeten och praxis framgår att bedömningen i det enskilda fallet får ske med hänsyn till samtliga omständigheter.

Brottet begås oftast genom en aktiv handling, men kan alltså också begås genom underlåtenhet att medverka till att barnet återförs, t.ex. genom att inte lämna uppgifter som gör det möjligt för vårdnadshavaren att på egen

¹⁰ Prop. 2013/14:120, s. 14.

hand eller med myndigheternas hjälp återföra barnet, trots att gärningspersonen har möjlighet att påverka situationen (se NJA 1992 s. 566, NJA 1993 s. 277 och NJA 2008 s. 780). Om någon bara underlåter att återföra barnet till vårdnadshavaren, t.ex. efter ett umgänge eller ett obehörigt bortförande, behöver detta inte utan vidare innebära att han eller hon undanhåller barnet. Om vederbörande saknar möjlighet att göra något åt situationen ska straffansvar inte utdömas. Gärningen är inte heller straffbar om personen i fråga gjort sitt bästa för att barnet ska bli återfört, men vidtagna åtgärder inte visat sig tillräckliga (se NJA 1992 s. 566).

I de allra flesta fall torde det enligt Utvecklingscentrums uppfattning ändå finnas möjlighet för den förälder som undanhåller barnet att vidta någon åtgärd och således påverka situationen.

Agerandet kan, även om det inte skulle anses vara straffbart, i vissa fall utgöra skäl för att ändra vårdnaden, boendet eller umgänget.¹¹

2.4 Beslut om vård enligt LVU

I andra stycket i 7 kap. 4 § brottsbalken regleras vad som gäller när det finns ett beslut om vård, eller om omedelbart omhändertagande, av barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

Den första punkten förutsätter att någon obehörigen skiljer barnet från den som vårdar barnet enligt LVU. Gärningspersonen kan vara en förälder som är vårdnadshavare, en förälder som inte är vårdnadshavare eller någon utomstående person. Om barnet vårdas utanför sitt hem utan beslut enligt LVU är däremot bestämmelsen inte tillämplig.

Den andra punkten, som infördes den 1 juni 2024, reglerar situationen att undanhållandet görs innan beslutet om LVU hunnit verkställas. Den som för bort eller annars undanhåller ett barn kan straffas för egenmäktighet med barn om gärningen är ägnad att hindra att en beslutad vård enligt LVU påbörjas. Gärningen kan, precis som gärningar enligt punkten 1, även begås genom underlåtenhet. Det är således straffbart att fortsätta ett undanhållande som påbörjats före den 1 juni 2024. Om ett barn på egen hand kommer till gärningspersonen kan det vara straffbart att inte agera för att vården ska kunna påbörjas.¹²

För straffansvar enligt andra punkten krävs att gärningen är "ägnad att" hindra att vård enligt LVU påbörjas. Det är således fråga om en bedömning av huruvida gärningen typiskt sett innebär ett hindrande. Det krävs inte att beslutet faktiskt inte gått att verkställa. Om barnet är bortrest när ett beslut om vård eller omedelbart omhändertagande fattas men återkommer som

¹¹ A. prop., s. 10 f.

¹² Prop. 2023/24:72 s. 31 jämförd med s. 29 samt s. 46.

planerat, bör gärningen som utgångspunkt inte anses vara ägnad att hindra beslutet. Om en sådan resa däremot förlängs efter beslutet, eller om barnet under en pågående resa göms undan eller lämnas över till någon annan, kan däremot gärningen antas vara ägnad att hindra att beslutet verkställs.¹³

Straffansvar enligt andra stycket andra punkten kan endast komma i fråga under den tid som beslutet om vård eller omedelbart omhändertagande gäller. Ett beslut om vård upphör att gälla om vården inte har påbörjats inom fyra veckor från det att beslutet fick laga kraft (5 § LVU). Även när det gäller omedelbara omhändertaganden finns regler om när beslutet upphör (9–9 b §§ LVU).¹⁴

Om ett bortförande eller undanhållande omfattar flera olika beslut om vård eller omedelbart omhändertagande bör det enligt förarbetena vara fråga om flera brott.¹⁵

2.5 Brottet är – som regel – perdurerande

Egenmäktighet med barn är, i de flesta fall, ett perdurerande brott. Detta innebär att det upphör först när det rättsstridiga tillståndet har upphört eller när gärningspersonen har förlorat kontrollen över barnets återlämnande. En gärningsperson som dömts för att under en viss tidsperiod ha undanhållit barnet kan dömas på nytt för att även efter denna period ha undanhållit barnet från vårdnadshavaren. Det har inte någon betydelse om undanhållandet sker genom aktiva åtgärder eller genom underlåtenhet att lämna uppgifter som kan göra det möjligt för vårdnadshavaren att på egen hand eller med myndigheternas hjälp återföra barnet, t.ex. att uppge var barnet finns.

När det gäller fall som omfattas av bestämmelsens första stycke sista meningen att den som ska ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt, är brottet inte perdurerande. I den situationen har gärningspersonen rätt att ha barnet hos sig och kan således inte begå brott genom att hålla det kvar.¹⁶

En fråga gällande perdurerande brott som kan uppstå är hur åklagare ska hantera den situationen att ett barn är fortsatt skiljt från sin vårdnadshavare efter en lagakraftvunnen dom gällande egenmäktighet med barn och under tiden någon verkställer ett fängelsestraff. Om det inte finns någon ny brottsanmälan för egenmäktighet med barn avseende tiden efter domen är det Utvecklingscentrums uppfattning att det inte ankommer på åklagare att

¹³ Prop. 2023/24:72 s. 46.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Jareborg/Friberg, s. 123.

bevaka och inleda en förundersökning när personen har verkställt sitt fängelsestraff.

Om en ny förundersökning inleds efter en lagakraftvunnen dom kan tiden för den nya gärningen lämpligen räknas från den tidigare gärningens slutdatum.

2.5.1 Preskription

Preskription för egenmäktighet med barn är simultan, vilket innebär att hela brottet antingen är preskriberat eller inte. Om någon del av brottet ligger inom preskriptionstiden döms alltså för hela brottstiden.¹⁷ Tiden för åtalspreskription – som för grovt brott är tio år¹⁸ – börjar löpa först när tillståndet har upphört. Egenmäktighet med barn kan pågå som längst till dess barnet fyller 15 år.¹⁹

2.6 Grovt brott

Vilka omständigheter som kan göra att brottet ska bedömas som grovt har inte angetts i straffbestämmelsen. Vid tillkomsten av den särskilda straffskalan för grovt brott gavs som exempel att ett barn rycks upp från sin invanda miljö och förs ut till ett främmande land där det tvingas att leva helt avskuret i sina kontakter med det gamla hemmet, utan att veta om det någonsin får träffa sin andra förälder. Även i andra fall än då barnet obehörigen förs ut ur landet kan brottet emellertid vara att anse som grovt (se t.ex. RH 2005:73, där en kvinna dömdes för att ha hållit barnen gömda i Sverige under sex och ett halvt års tid). Stor hänsyn bör tas till vilken inverkan skiljandet, dvs. bortförandet eller kvarhållandet haft och har på barnet. Av särskilt stor betydelse är vilka relationer barnet har till sin vårdnadshavare eller vårdare och gärningspersonen. Även gärningspersonens lämplighet att ta hand om barnet får vägas in i bedömningen. Det bör också beaktas hur gärningspersonen gått tillväga när egenmäktigheten tog sin början. Även andra omständigheter kan ha betydelse i det enskilda fallet när det gäller att avgöra om brottet är att anse som grovt.²⁰ Enligt doktrinen är varaktigheten i bortförandet/skiljandet en av de viktigaste straffvärdefaktorerna vid bedömningen av om brottet är grovt (se t.ex. det ovan nämnda rättsfallet RH 2005:73). Vidare kan det t.ex. beaktas om vårdnadshavaren har fått möjlighet att komma i kontakt med barnet.²¹ En samlad bedömning måste alltid göras i varje enskilt fall.

¹⁷ Se Bäcklund m.fl. Brottsbalken, kommentaren i Zeteo, 35 kap. 4 § och NJA 2013 s. 467 som gällde preskription av olovlig kraftavledning.

¹⁸ 35 kap. 1 § 3 brottsbalken.

¹⁹ Se exempelvis Svea hovrätt dom den 8 april 2011, mål B 1467-11.

²⁰ Prop. 1982/83:165, s. 38.

²¹ Zila, Egenmäktighet med barn (en straffrättslig studie), (uppsats i boken Barn som aktörer – en slutpunkt, red: Olsen och Saldeen), 2008, s. 262.

2.6.1 Några exempel från praxis

I ett ovan nämnt hovrättsavgörande²² var även fråga om brottet kunde bedömas som grovt. Ett treårigt barn rycktes upp ur sin invanda miljö och fördes av den ena vårdnadshavaren, mamman, till ett främmande land under drygt fyra månader. Den andra vårdnadshavaren visste inte var barnet befann sig och hade bara begränsad kontakt med barnet genom mamman. Barnet ansågs avskuren från sin vårdnadshavare i Sverige och från sin svenska tillvaro i övrigt. Hovrätten rubricerade brottet som grovt och ansåg att straffvärdet uppgick till fängelse sex månader. Påföljden bestämdes till villkorlig dom och dagsböter.

Ett annat hovrättsavgörande²³ gällde en pojke som förts bort inom Sverige under drygt två år och tre månader. Han tvingades bl.a. leva under falsk identitet, vilket hovrätten bedömde hade medfört risker för honom t.ex. i frågor om hälso- och sjukvård. Pojken ansågs under lång tid ha varit avskuren från sin pappa och dennes familj och pappan hade under lång tid inte haft någon kännedom om sin son. Mamman hade inte heller självmant avbrutit bortförandet utan detta skedde först sedan hon gripits av polis. I tingsrätten bedömdes gärningen, med hänvisning till att mammans handlande förestavats av vad hon ansett vara barnets bästa, som brott av normalgraden. Hovrätten bedömde emellertid brottet som grovt och att straffvärdet motsvarade fängelse sex månader. Påföljden bestämdes till villkorlig dom med samhällstjänst.

Rubriceringsfrågan prövades även av hovrätten²⁴ i ett fall som gällde två barn, sex respektive fyra år gamla, som hade förts till Iran. De hade ryckts upp från sin invanda miljö och förts ut till ett främmande land där de under ca sex månader levte helt avskurna i sina kontakter med det gamla hemmet och deras boendeförälder. Hovrätten beaktade barnens ålder när de skildes från mamman och den negativa inverkan som kvarhållandet hade på dem. Hovrätten bedömde brottet som grovt och att straffvärdet var fängelse tio månader. Påföljden bestämdes till villkorlig dom och dagsböter.

2.7 Försöksbrott

Egenmäktighet med barn, grovt brott, är straffbelagt på försöksstadiet (7 kap. 5 § brottsbalken). I förarbetena motiverades bestämmelsen med att det kan inträffa att ett brott inte kommer till fullbordan, exempelvis genom att en resa avbryts av en utomstående person, men där förfarandet ändå framstår som mycket straffvärt. Ansvar för försök bör därför kunna utkrävas i grova

²² Svea hovrätt dom den 19 september 2018, mål B 10747-17.

²³ Svea hovrätt dom den 20 september 2016, mål nr B 1323-16.

²⁴ Svea hovrätt dom den 21 december 2017, mål nr B 7305-17.

fall av egenmäktighet med barn.²⁵ Förberedelse till egenmäktighet med barn är inte straffbelagt.

Vid misstanke om försök till egenmäktighet med barn, grovt brott, finns det ofta skäl att överväga om det finns grund för anhållande och även andra tvångsmedel för att säkra bevisning. Detta kan även förhindra ett bortförande av ett barn och att ett brott fullbordas.

²⁵ Prop. 1992/93:141, s. 34 f.

3 Åtalsprövning

Brottet egenmäktighet med barn får åtalas av åklagare endast om åtal är påkallat ur allmän synpunkt (7 kap. 6 § brottsbalken).

Prövningen av en anmälan om egenmäktighet med barn sker i två led. Den första frågan att ta ställning till är om det finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats. Om det finns anledning att anta brott är nästa steg att pröva om åtal är påkallat ur allmän synpunkt eller inte.

Prövningen vid egenmäktighet med barn bör göras enligt följande:

1. Finns det anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats?
2. Om svaret på frågan är "ja"; är åtal påkallat från allmän synpunkt?

För att åtalsprövningsregeln ska komma ifråga måste åklagaren således först ha bedömt att det som anmäls är brottsligt. Det är inte korrekt att gå direkt på åtalsprövningsregeln.

Regler om åtalsprövning utgör undantag till den absoluta åtalsplikt som annars gäller enligt 20 kap. 6 § rättegångsbalken. Ett annat undantag från den absoluta åtalsplikten är regeln om åtalsunderlåtelse. Genom att införa åtalsprövning för vissa brott har lagstiftaren uttryckligen angett att presumtionen är att åtal inte ska väckas. Åtalet har i dessa fall gjorts fakultativt.²⁶

Vad är det då som ska beaktas vid den bedömningen när det gäller egenmäktighet med barn? Någon större ledning i frågan finns inte i förarbetena. Införandet av bestämmelsen föreslogs av Straffrättskommittén, med motiveringen att omständigheterna vid brottet ibland kan vara sådana att åtal av allmän åklagare skulle innebära ett opåkallat ingripande i privata förhållanden. Läget kan också vara sådant att angivelse till åtal för detta brott måste uppfattas såsom tillkommen uteslutande eller huvudsakligen i trakasserings-syfte.²⁷ Regeln utelämnades i lagrådsremissen men förespråkades ändå av Lagrådet, som anförde att det gäller ömtåliga fall och att åtalsfrågan därför måste handhas med synnerlig försiktighet.²⁸ I doktrinen har framförts att åtalsprövningsregeln, med tanke på brottets karaktär, är ett viktigt instrument för ett vettigt förfarande i mål där upprörda känslor, hämndbegär, obstruktioner och dylikt ofta förekommer.²⁹

Bestämmelsen omfattar egenmäktighet med barn i alla gärningsformer och oavsett svårhetsgrad. Enligt förarbetena ligger det dock i sakens natur att åtal

²⁶ Se t.ex. prop. 1994/95:23, s. 87.

²⁷ SOU 1953:14, s. 262.

²⁸ Prop. 1962:10, Del B, s. 421.

²⁹ Zila, s. 265.

inte bör underlåtas med stöd av denna regel i de fall brottet är att anse som grovt. Vidare anføres i förarbetena, vad gäller LVU-fallet i 7 kap. 4 § andra stycket första punkten brottsbalken, att skäl att underlåta åtal främst kan föreligga i de fall barnet är omhändertaget p.g.a. sitt eget beteende (3 § LVU) och en förälder eller någon annan vårdnadshavare har skilt barnet från den som vårdar barnet med stöd av LVU. Har barnet emellertid omhändertagits p.g.a. undermåliga hemförhållanden (2 § LVU) bör utgångspunkten vara att gärningen normalt ska beivras, om den från vilken barnet har tagits olovligen tar tillbaka barnet till sig. Det är naturligt att åklagaren samråder med socialnämnden i denna fråga.³⁰ Det kan också vara aktuellt att hålla förhör med socialsekreterare om deras kännedom om barnets situation.

När det gäller brott enligt 7 kap. 4 § andra stycket andra punkten, dvs. att någon för bort eller undanhåller ett barn och det är ägnat att hindra att vård enligt LVU påbörjas, saknas det uttalanden i förarbetena om åtalsprövningen. Om grunden för beslutet om omhändertagande är undermåliga hemförhållanden (2 § LVU) är åtal för brottet, enligt Utvecklingscentrums uppfattning, normalt påkallat ur allmän synpunkt. Det gäller även om brottet inte är grovt, på motsvarande sätt som i de fall omhändertagandet har verkställts.

Två situationer där åtal normalt anses påkallat från allmän synpunkt kan således urskiljas:

- Brottet är att anse som grovt.
- Det finns ett beslut om omhändertagande med stöd av 2 § LVU p.g.a. undermåliga hemförhållanden, oavsett om vården påbörjats eller inte (brottet behöver inte vara att anse som grovt).

De omständigheter som gör att brottet kan bedömas som grovt (se [avsnitt 2.6](#)) får således också bäring på åtalsprövningen. Är brottet att anse som grovt är det i princip alltid påkallat från allmän synpunkt att väcka åtal. Motsatsvis torde gälla att åtal för egenmäktighet med barn av normalgraden endast undantagsvis, t.ex. i LVU-fallen, är påkallat från allmän synpunkt.

Även andra omständigheter än de ovan nämnda skulle dock kunna få betydelse för bedömningen huruvida åtal är påkallat från allmän synpunkt eller inte. En bedömning måste således alltid göras från fall till fall utifrån samtliga omständigheter.

Det kan finnas utredningar där det inledningsvis finns anledning för åklagaren att inleda förundersökning och att åtalsprövningsregeln inte innebär något hinder. Det ankommer på åklagaren att löpande ta ställning till om åtal är påkallat eller inte eftersom förutsättningarna kan ändras utifrån vad som framkommer under förundersökningens gång. När åtal väl är väckt ankommer det inte på domstolen att ta ställning i frågan om åtalsprövning.

³⁰ Prop. 1982/83:165, s. 37 f.

Samma överväganden som gäller åtalsprövningen vid fullbordat brott gäller även vid försök till egenmäktighet med barn, grovt brott (försök till egenmäktighet med barn av normalgraden är inte straffbelagt).

4 Målsägandefrågor

4.1 Vem är målsägande?

Egenmäktighet med barn är utformat som ett brott mot den vårdnadshavare som är skild från barnet och dennes vårdnadsrätt och inte som ett brott mot barnet. Fråga kan därför uppstå om barnets roll. I normalfallet betraktas barn som målsägande. I praxis framgår att domstolarna regelmässigt tar upp barn som målsägande i domar om egenmäktighet med barn.

Brottet avser obehöriga ingrepp i eller missbruk av vårdnaden om eller vården av barn och innebär alltså principiellt en kränkning av vårdnadsrätten och inte av någon person. Egenmäktighet med barn kan dock innefatta sådana moment att gärningen dessutom innebär en kränkning av barnets integritet. I dessa fall kan barnet även tillerkännas kränkingsersättning. Sådana omständigheter som att barnet ryckts upp ur sin invanda miljö och under lång tid inte haft någon som helst kontakt med vårdnadshavaren, gör att brottet kan anses ha riktats mot barnets frihet och frid och på så sätt inneburit en allvarlig kränkning av den personliga integriteten.

4.2 Målsägandebiträde eller särskild företrädare?

Barn som är att bedöma som målsägande får enligt praxis ett målsägandebiträde eller en särskild företrädare förordnad för sig. Vårdnadsfrågan är en utgångspunkt för vilket biträde som är aktuellt att förordna. Om en vårdnadshavare kan misstänkas för brottet, eller det kan befaras att en vårdnadshavare p.g.a. sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet inte kommer att ta till vara barnets rätt, kan det bli aktuellt med en särskild företrädare om även övriga förutsättningar som framgår i lagen (1999:997) om särskild företrädare är uppfyllda. Här finns anledning att vara observant eftersom vårdnadsfrågan kan ha ändrats under gärningens och förundersökningens gång.

För närmare information om vilka närmare överväganden som bör göras vid begäran om målsägandebiträde eller särskild företrädare, se [ämnessidan](#) för brott mot barn.

Även den vårdnadshavare som är skild från barnet betraktas i praxis som målsägande. Föräldrar som är målsägande får regelmässigt målsägandebiträde förordnat.

4.3 Gäller något särskilt skyndsamhetskrav?

Förundersökningar gällande egenmäktighet med barn omfattas inte av den s.k. FuK-fristen enligt 2 a § förundersökningskungörelsen (1947:948). Fristen omfattar enligt bestämmelsen endast brott riktade mot målsäganden som vid tiden för anmälan inte fyllt 18 år och riktas mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid.

4.4 Skadestånd

Under förundersökning och i tingsrätten är talan om skadestånd normalt sett inte aktuell att föra för åklagaren om målsägandebiträde eller särskild företrädare är utsedd. Emellertid kan det bli aktuellt för åklagare att föra målsägandens talan i hovrätten enligt 1 a § lagen (1988:609) om målsägandebiträde. Se närmare [ämnessidan](#) för skadestånd.

4.4.1 Skadestånd till barnet

Brottet avser obehöriga ingrepp i eller missbruk av vårdnaden om eller vården av barn. Gärningen innebär alltså principiellt en kränkning av vårdnadsrätten och inte av någon person. Ett handlande som är att bedöma som egenmäktighet med barn kan dock innehålla moment som gör att brottet innebär en kränkning av barnets integritet. Sådana omständigheter kan vara att barnet ryckts upp ur sin invanda miljö och under lång tid inte haft någon kontakt med vårdnadshavaren. Det medför att brottet kan anses ha riktats mot barnets frihet och frid och på så sätt inneburit en allvarlig kränkning av den personliga integriteten. När Brottsoffermyndigheten bestämmer kränkingsersättningens storlek vid en sådan frihets- och fridskränkning tillämpar myndigheten ett schablonbelopp på 25 000 kr.³¹ Det kan bli aktuellt med högre belopp om det finns avsevärt försvårande omständigheter, men också lägre belopp kan komma ifråga. En helhetsbedömning ska göras i varje fall.

Av Brottsoffermyndighetens referatsamling framgår att det i de ersättningsgilla fallen varit fråga om grovt brott med långa undanhållandetider som även omfattat vistelser utomlands.³²

I fråga om sveda och värk finns även exempel i praxis där barn varit berättigade till ersättning för personskada i form av psykiskt lidande vilket bedöms utifrån skadan i det enskilda fallet.³³

³¹ Notera dock prop. 2021/22:198, där det föreslås lagändringar som avser höja nivåerna på kränkingsersättning. Lagändringen föreslås träda i kraft 1 juli 2022.

³² Brottsoffermyndighetens referatsamling 2020, s. 116.

³³ Exempelvis Hovrätten för Västra Sverige dom den 9 juli 2018 mål B 3058-18.

4.4.2 Skadestånd till vårdnadshavaren

Den förälder vars vårdnadsrätt blivit kränkt har dock normalt inte rätt till ersättning för kränkning. Det har i praxis inte ansetts att brottet utgör en sådan allvarlig kränkning av vårdnadshavarens personliga integritet att ersättning för kränkning ska utgå (jfr RH 2006:75). Inte heller motiven till aktuell lagstiftning ger stöd för att tillerkänna förälder ersättning för kränkning (jfr t.ex. SOU 1992:84 s. 231). Denne kan däremot ha rätt till ersättning för eventuell personskada som uppkommit p.g.a. brottet.

I fråga om ersättning för sveda och värk har Högsta domstolen i NJA 1995 s. 269 emellertid uttalat att brottet egenmäktighet med barn, även om brottet som sådant inte kan anses begånget mot den förälder som skilts från vårdnaden, under vissa omständigheter kan anses vara i så betydande grad riktat mot den föräldern att denna kan bli berättigad till ersättning för personskada i form av psykiskt lidande.

Högsta domstolen har i en dom den 31 januari 2022 i mål T 5450-21 ("Egenmäktighet och skada") uttalat att både ett barn och barnets pappa hade rätt till ersättning för psykiska problem som orsakats av att mamman egenmäktigt hade tagit barnet till Syrien under ca tre års tid. I domen uttalar Högsta domstolen att det ligger nära till hands att anta att ett barn drabbas av psykiska besvär om barnet obehörigen rycks upp från sin invanda miljö och under en inte helt obetydlig tid tvingas leva utan kontakter med sitt tidigare liv och i ovisshet om livet ska återgå till det normala igen. Ersättningsbeloppen för sveda och värk bestämdes till 30 000 kr vardera, motsvarande ungefär ett års sjuktid. Kränkingsersättningen till sonen fastställdes till ett högre belopp än schablonbeloppet, 50 000 kr.

5 Betydelsen av barnets vilja

Högsta domstolen har i målet NJA 2017 s. 557 ("Barnet i Norge") uttalat sig om en situation där ett barn som var drygt tolv år uttryckte en egen vilja och ville stanna kvar hos mamman som bodde i Norge och som inte hade vårdnaden om barnet. Vårdnadshavaren visste var barnet befann sig och kunde såväl besöka som ta med sig detta. Mamman hindrade inte barnet från att åka till sin pappa. Underinstanserna fällde till ansvar och dömde mamman till fyra månaders fängelse. HD ogillade åtalet.

De frågor som aktualiserades i Högsta domstolen var hur långt straffansvaret för egenmäktighet med barn sträcker sig och hur det ansvaret förhåller sig till föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad, umgänge och boende.

HD berörde även frågan om underlåtenhet och under vilka förutsättningar den kan vara straffbar. Det är i första hand situationer där barnet hålls dolt eller på annat sätt är oåtkomligt för vårdnadshavaren som omfattas av straffbestämmelsen. Den kan emellertid vara tillämplig också i situationer där vårdnadshavaren vet var barnet befinner sig och barnet i och för sig är åtkomligt för honom eller henne, antingen på egen hand eller med hjälp av medverkan från myndighet. För att det i sådana situationer ska vara fråga om ett straffbart skiljande måste det i regel krävas att den som har barnet hos sig vägrar att lämna över barnet eller på annat sätt genom handling eller underlåtenhet vidmakthåller ett tillstånd som han eller hon förfogar över.

För straffansvar bör således enligt HD krävas att gärningspersonen har såväl tillfälle som förmåga att undanröja det hinder som föreligger för att vårdnadshavaren ska kunna återförenas med barnet. Att gärningspersonen har sådan möjlighet behöver dock inte vara tillräckligt för ansvar. Omständigheterna måste också föranleda att det i det enskilda fallet kan krävas av gärningspersonen att han eller hon undanröjer hindret.

HD berör straffbestämmelsens samspel med den familjerättsliga lagstiftningen och konstaterar att det inte överensstämmer avseende hur man beaktar barnets vilja. HD uttalar att det inte går att bortse från barnets vilja vid bedömningen av hur långt det straffrättsliga ansvaret sträcker sig och att det måste tas i beaktande att kriminaliseringen skedde och förarbetsuttalandet gjordes i en tid då synen på barn var annorlunda än idag.

HD ansåg att barnet hade nått en sådan mognad att hennes vilja skulle ha beaktats vid en civilrättslig verkställighetsprocess. Även om mamman i och för sig skulle ha haft möjlighet att lämna över barnet till vårdnadshavaren kunde det vid beaktande av flickans mognad och ålder inte krävas att så skedde mot hennes tydliga och konsekventa inställning. Utredningen gav inte heller stöd för att mamman kunde ha gjort mer än vad hon gjorde för att förmå dottern att ändra sig och åtalet ogillades.

Under förundersökningen kan detta således innebära att det kan bli aktuellt att närmare utreda barns vilja om de har nått sådan mognad och ålder att deras egen inställning bör beaktas och enligt HD:s resonemang inte går att bortse ifrån.

Mer information om barnförhör och vilka närmare överväganden som bör göras vid förhör finns på [ämnessidan](#) för brott mot barn.

6 Påföljdsfrågor

Av praxis framgår att påföljden för normalgradsbrott kan variera men ofta bestäms till villkorlig dom och dagsböter. Vid grovt brott döms regelmässigt till fängelse om straffvärdet uppgår till fängelse i ett år eller mer. I vissa fall återoppar domstolarna brottets art vid påföljdsvalet vid grovt brott. Att ett alternativ till fängelse skulle vara uteslutet mera generellt finns det emellertid inte grund för. Huvudförklaringen till den höga andelen fängelsestraff torde vara att de lagförda brotten har haft ett straffvärde på ett år eller mer.³⁴

I ett ovan nämnt hovrättsavgörande³⁵ uttalar domstolen att egenmäktighet med barn, grovt brott, inte är ett brott av sådan art att påföljden måste bestämmas till fängelse. Det finns även andra exempel på när hovrätten har uttalat att brottets art inte ansetts vara sådant att påföljden av det skälet ska bestämmas till fängelse.³⁶ Det förekommer dock att tingsrätter och hovrätter har noterat att brottets art skulle innebära att det förelåg en presumtion för att välja fängelse som påföljd.³⁷ Men, varken i lagstiftningens förarbeten eller i praxis från Högsta domstolen har det uttalats att egenmäktighet mot barn är ett artbrott. I sammanhanget kan framhållas vad Högsta domstolen har uttalat i NJA 2014 s. 559 ("De kinesiska kullagren") om att det generellt måste antas att utrymmet är begränsat för att genom rättsutveckling i praxis särbehandla ytterligare brottstyper med hänvisning till deras art.

Den 1 juli 1993 skärptes straffskalorna i 7 kap. 4 § brottsbalken till sin nuvarande utformning. I praxis finns exempel där den tidigare straffskalan har utnyttjats fullt ut och maxstraffet för grovt brott (tidigare två år) har dömts ut. I RH 1987:86 var fråga om en man som utan beaktansvärda skäl egenmäktigt bortfört två barn till Tunisien där de fortfarande vistades utan kontakt med modern och uppväxtmiljön. Påföljden bestämdes till fängelse i två år.³⁸ I ett rättsfall³⁹ från 2021 dömde hovrätten en kvinna till tre års fängelse då hon egenmäktigt fört bort sonen under ca tre och ett halvt års tid till ett IS-kontrollerat område i Syrien.

³⁴ Borgeke, Månsson, Studier rörande påföljdspraxis m.m., sjätte upplagan, 2018, s. 600 ff.

³⁵ Svea hovrätt dom den 19 september 2018, mål B 10747-17.

³⁶ Se bl.a. RH 2021:11, Svea hovrätts dom från den 16 november 2021 i mål B 6813-21 och Hovrätten för Västra Sveriges dom den 14 mars 2017 i mål B 1234-17.

³⁷ Se t.ex. RH 2005:73 och RH 1986:123.

³⁸ Även i Svea hovrätt dom den 8 april 2011, mål B 1467-11, där det var fråga om maxstraff.

³⁹ Hovrätten över Skåne och Blekinge dom den 24 juni 2021 i mål 747-21.

7 Internationella frågor

Förundersökning avseende egenmäktighet med barn har inte sällan internationella inslag och kan få särskilt stora konsekvenser för de barn som är bortförda och för den drabbade vårdnadshavaren. Om det är klarlagt eller misstänks att den misstänkta personen fört barnet utomlands aktualiseras en rad frågor.⁴⁰

7.1 Frihetsberövande

Om misstänkt befinner sig utomlands och inte är tillgänglig för svenska myndigheter kan det finnas anledning att begära personen överlämnad enligt en europeisk arresteringsorder, nordisk arresteringsorder eller utlämnad, allt beroende på i vilket land personen befinner sig. Vad avser såväl utfärdandet av en europeisk arresteringsorder som en utlämningsframställning är en förutsättning att den misstänkta personen är häktad i sin utevaro för gärningen ifråga. En nordisk arresteringsorder kan däremot utfärdas med stöd av ett anhållningsbeslut. Om man inte vet var den eftersökte befinner sig när den misstänkta personen ska eftersökas bör en europeisk arresteringsorder utfärdas och en efterlysning i SIS och ev. via Interpol göras. Läs mer i RÄV 2022:7 [Europeisk utredningsorder](#) och i RÄV 2021:17 [Överlämnande enligt en nordisk arresteringsorder](#) och [RÄV 2022:29 Utlämning](#).

Barnet ifråga kan inte omfattas av något straffprocessuellt tvångsmedel. Utanför det straffprocessuella området har dock polisen möjlighet att efterlysa bortförda barn som försvunnen person och göra en begäran om internationell personefterlysning.

7.2 Specialitetsprincipen

Egenmäktighet med barn är, i de flesta fall, ett perdurerande brott. Detta innebär att gärningen upphör först när det rättsstridiga tillståndet har upphört eller när gärningspersonen har förlorat kontrollen över barnets återlämnande. Det finns därför anledning att fundera över specialitetsprincipens påverkan på domsrätten över gärningen. Vid utlämning eller överlämnade till Sverige gäller den s.k. specialitetsprincipen. Den innebär att en person som utlämnats/överlämnats inte får åtalas, dömas eller på annat sätt berövas sin frihet för annan före utlämningen eller överlämnandet begången brottslighet än den för vilken misstänkt blivit utlämnad/överlämnad. Det utländska beslutet om utlämning/överlämnade till Sverige styr

⁴⁰ Detta avsnitt har sammanställts i samarbete med Rättsavdelningen, Enheten för internationellt rättsligt samarbete.

således vilken gärning personen kan åtalas, dömas och frihetsberövas för (jämför dock möjligheten till häktning vid utvidgat utlämnande/överlämnande). Detta gäller såväl vad avser ett överlämnande enligt en europeisk arresteringsorder som en utlämning. Vad avser överlämnande enligt en nordisk arresteringsorder är huvudregeln dock att det inte föreligger hinder att åtala en överlämnad person även för andra brott begångna före överlämnandet, se ovan nämnda vägledningar för ytterligare information.

Eftersom gärningen är perdurerande innebär detta i många fall att den gärning som häktningsbeslutet avser endast omfattar tiden från gärningens inledande till dagen för tingsrättens beslut. Inte sällan pågår den brottsliga gärningen även efter tingsrättens beslut och fram till att det brottsliga tillståndet upphört. Därmed finns ofta ett glapp i gärningen för tiden mellan tingsrättens beslut och gärningens upphörande som då inte prövats i det utländska beslutet.

Det kan därför finnas anledning att i häktningsyrkandet ha med en skrivning om att gärningen alltjämt är pågående. Till exempel "NN är på sannolika skäl misstänkt för egenmäktighet med barn, grovt brott, från den xx och alltjämt på okänd plats i Sverige och i (annat land)".

För att den andra staten ska vara medveten om den faktiska tiden för gärningen som åtalet kommer att omfatta, kan det finnas anledning att i utlämningsframställningen eller arresteringsordern skriva att avsikten är att åtal ska väckas för hela gärningsperioden. Det vill säga ända fram till det att det brottsliga tillståndet upphör. Det torde då vara möjligt att väcka åtal för hela gärningsperioden eftersom det andra landet gjorts uppmärksam på detta och kunnat motsätta sig detta i beslutet om utlämning eller överlämnande.

Vid tveksamheter kring om en justering av gärningsbeskrivningen är i överensstämmelse med specialitetsprincipen bör enheten för internationellt rättsligt samarbete vid Rättsavdelningen kontaktas för samråd.

7.3 Utredningsåtgärder utomlands

Om utredningen kräver att vissa utredningsåtgärder vidtas i ett utländskt land kan åklagaren utfärda en europeisk utredningsorder (gentemot de EU-medlemsstater som implementerat direktivet) alternativt ansöka om rättslig hjälp (i förhållande till övriga stater). Exempelvis kan det bli aktuellt med utredningsåtgärder i utlandet när det saknas grund för frihetsberövande med hänsyn till proportionalitetsprincipen. I förhållande till den misstänkta personen bör den minst ingripande åtgärden användas i första hand.

Mer om detta går att läsa i den rättsliga vägledningen Räv 2022:7 [Europeisk utredningsorder](#).

7.4 Domsrätt

Huvudregeln avseende domsrätt är enligt 2 kap. 1 § brottsbalken att den som begått brott här i riket ska dömas efter svensk lag och vid svensk domstol.

Enligt paragrafens andra stycke anses ett brott begånget i Sverige om gärningsmannen handlade här. För svensk domsrätt är det i enlighet med den så kallade ubikvitetensprincipen tillräckligt att en del av handlingen har begåtts här. En egenmäktighet med barn där barnet bortförts från Sverige till annan stat och kvarhålls där bör därför anses vara begånget både i Sverige och i annan stat och brottet är alltså i sin helhet underkastat svensk domsrätt.

Därmed är brottet i sådant fall begånget i Sverige och åtalsförordnande krävs därför inte. Är brottet begånget i Sverige gäller detta således oavsett om de inblandade parterna har hemvist i Sverige eller vistas här tillfälligt såsom till exempel turister eller vistas här p.g.a. att de är asylsökande.

Även om den misstänkta gärningen egenmäktighet med barn skulle bestå i att misstänkt vistas utomlands och barnet undanhålls en vårdnadshavare som är bosatt i Sverige, kan brottet anses begånget i Sverige (NJA 1996 C 27).⁴¹

Om gärningen i sin helhet skett utom riket kan under vissa förutsättningar jurisdiktion etableras genom bestämmelserna i 2 kap. 3 § brottsbalken. Till exempel om brottet begåtts av någon som vid gärningstillfället var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige (aktiva personalitetsprincipen) eller om brottet begåtts mot en svensk medborgare eller någon som har hemvist i Sverige (passiva personalitetsprincipen). Observera att det då enligt 2 kap. 5 § brottsbalken kan finnas ett krav på dubbel straffbarhet och enligt 2 kap. 7 § brottsbalken ett krav på åtalsförordnande. För mer information om domsrätt och åtalsförordnande, se den rättsliga vägledningen RÄV 2021:26 om [2 kap. brottsbalken – svensk domsrätt och åtalsförordnande](#).

7.5 Civilprocessen

Som nämnts ovan kan barnet ifråga inte omfattas av något straffprocessuellt tvångsmedel. Utanför det straffprocessuella området har dock polisen möjlighet att efterlysa bortförda barn som försvunnen person och göra en begäran om internationell personefterlysning.

Åklagaren kan även undersöka om ett civilrättsligt förfarande inletts. Utrikesdepartementet agerar t.ex. som centralmyndighet i flera av dessa ärenden och sköter mycket av korrespondensen med motsvarande centralmyndighet i det land dit barnet förts. För mer information se UD:s [hemsida](#).

⁴¹ Se även Svea hovrätt dom den 21 december 2017, mål B 7305-17, angående svensk jurisdiktion när misstänkt befunnit sig utomlands under brottstiden.

8 Utrikesdepartementets roll i fråga om bortförda barn

Internationella bortföranden eller kvarhållanden av barn kan, utöver det straffrättsliga, även aktualisera civilrättsliga förfaranden där Utrikesdepartementen (UD) kan komma in i bilden. I detta avsnitt redogörs kortfattat för UD:s roll och uppgifter i fråga om bortförda barn.⁴²

UD är centralmyndighet för ärenden enligt 1980 års Haagkonvention om internationella bortföranden av barn. Det innebär att om barnet har förts till/kvarhållits i ett land i förhållande till vilket konventionen gäller, samarbetar UD med det andra landets centralmyndighet och lämnar uppgifter och förmedlar hjälp till föräldrar. Centralmyndigheten i det land barnet förts till/kvarhålls i kan hjälpa till att försöka lokalisera barnet samt kontakta den bortförande föräldern och undersöka om denne kan tänka sig att frivilligt återföra barnet till Sverige. Vidare kan centralmyndigheten ofta bistå med lokal advokat eller i vart fall kontaktuppgifter till en sådan som kan hjälpa en förälder att driva sitt återförandeärende rättsligt i det andra landet med stöd av konventionen. I vissa länder kan det ske utan kostnad men ibland behöver föräldern betala för advokaten.

I de fall där 1980 års Haagkonvention om internationella bortföranden av barn är tillämplig finns relativt goda möjligheter att få till stånd ett återförande av barnet. Majoriteten av ärendena klaras upp. Det kan t.ex. ske genom att den bortförande föräldern går med på att frivilligt återlämna barnet eller genom att domstol beslutar att barnet ska återföras. Det kan dock också ske genom att domstol ger den bortförande föräldern rätt att behålla barnet. Processen kan dock ta tid.

Drygt 100 länder runtom i världen har tillträtt Haagkonventionen (maj 2022). Att ett land anslutit sig till konventionen betyder dock inte per automatik att den gäller mellan Sverige och det andra landet. En förutsättning för att konventionen ska träda i kraft och kunna tillämpas i förhållande till nyanslutna länder är att Sverige godtar deras anslutning. Enligt ett yttrande från EU-domstolen 2014⁴³ omfattas godtagande av ett tredjelands anslutning till 1980 års Haagkonvention av EU:s exklusiva behörighet. Det innebär att Sverige sedan dess inte självständigt kan godta nyanslutna länder, utan beslut om detta behöver fattas på EU-nivå och kräver enighet bland alla EU:s medlemsstater. Vilka länder som har tillträtt Haagkonventionen

⁴² Detta avsnitt har skrivits tillsammans med Erica Neiglick, Ämnesråd, Utrikesdepartementet, enheten för konsulära och civilrättsliga ärenden.

⁴³ Yttrande den 14 oktober 2014 (A-1/13).

framgår på denna [sida](#).⁴⁴ Vid osäkerhet om konventionen gäller mellan Sverige och ett annat land går det bra att kontakta UD.⁴⁵

Om barnet har förts till ett land som inte har tillträtt Haagkonventionen är det oftast betydligt svårare att få tillbaka barnet. I dessa fall är det landets egen, nationella lagstiftning som reglerar om och under vilka förutsättningar ett återförande kan ske. I icke-konventionsländer finns inte heller någon centralmyndighet för den här typen av ärenden. Dessa båda faktorer gör att UD:s möjligheter att agera är betydligt mer begränsade än i ärenden med länder som har tillträtt konventionen. UD:s möjligheter att kunna hjälpa till beror på om den bortförande föräldern och/eller myndigheterna i det andra landet är villiga att samarbeta. Det snabbaste sättet att få tillbaka ett bortfört/kvarhållet barn är därför att försöka få den bortförande föräldern att frivilligt återlämna barnet. UD kan be den svenska ambassaden i det land där barnet befinner sig att kontakta den bortförande föräldern och undersöka om denne kan tänka sig att frivilligt återföra barnet till Sverige eller komma överens om umgänge. Om detta inte lyckas kan det enda återstående alternativet vara att inleda en vårdnads-/umgängesprocess i det aktuella landet enligt det landets lag.⁴⁶ UD kan i dessa fall via den svenska ambassaden bistå med kontaktuppgifter till lokal advokat samt också ge viss annan praktisk hjälp, såsom t.ex. legalisering av dokument som ofta krävs när svenska handlingar åberopas inför ett annat lands domstol.

Det finns också begränsningar i vad UD kan göra. UD kan t.ex. inte hjälpa till med att återföra barnet i strid med det andra landets nationella lagstiftning eller ingripa i enskilda rättsliga processer i det andra landet. UD kan inte heller hjälpa till med polisanmälan eller försöka få en arresteringsorder verkställd utomlands.

⁴⁴ Genom att klicka i rutan "Type" för ett specifikt land, kommer man till en ny lista där det framgår vilka länder som godtagit det specifika landets anslutning. Där kan man också se från vilket datum konventionen gäller mellan t.ex. Sverige och det andra landet (förutsatt att Sverige är ett av de länder som godtagit anslutningen).

⁴⁵ UD:s civilrättsgrupp som har funktionen som svensk centralmyndighet och hanterar barnbortförandeärenden till andra Haagkonventionsländer. Gruppen har också en sektion som hanterar barnbortföranden till icke konventionsländer. Båda nås enklast via växeln 08-405 10 00 eller via mejl: ud-kc@gov.se.

⁴⁶ Se UD:s [broschyr](#) "Barn som olovligt förs bort eller kvarhålls i ett annat land", samt [hemsidan](#).

Bilaga 1

Tänkbara utredningsåtgärder

Om förundersökning har inletts och överväganden har gjorts enligt [avsnitt 3](#), kan följande förslag på utredningsåtgärder aktualiseras vid egenmäktighet med barn. Det ankommer dock på åklagaren att avgöra vilka utredningsåtgärder som är lämpliga med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

- Överväg komplettering av anmälan om denna är väldigt kortfattad eller ofullständig.
- Målsägandeförhör kan bli aktuellt vid flera tillfällen under utredningens gång. Särskilt vid långvariga bortföranden.
- Överväg barnförhör.
- Vittnesförhör med personer som kan lämna uppgifter om brottet eller omständigheter av betydelse för utredningen. Överväg särskilt förhör med personal på skola och förskola samt i förekommande fall med socialtjänsten. Överväg vittnesförhör med arbetsgivare.
- Undersök vårdnadsfrågan och observera att den kan ändras under utredningens gång.
- Överväg att inhämta uppgifter från bank om kontoutdrag, vilket kan ge uppgifter om var den misstänkta personen befinner sig.
- Utred resväg.
- Vid grovt brott bör reella och personella tvångsmedel övervägas. Även vid försöksbrott, vilket kan förhindra ett bortförande av ett barn och att ett brott fullbordas.
- Vid grovt brott överväg hemliga tvångsmedel. Det som i första hand aktualiseras är beslut om hemlig övervakning av elektronisk kommunikation enligt 27 kap. 19 § rättegångsbalken (HÖK).
- Vid internationella frågor överväg om Rättsavdelningen, enheten för internationellt rättsligt samarbete, eller Utrikesdepartementet, enheten för konsulära och civilrättsliga ärenden, bör kontaktas för samråd.

Se närmare om förundersökning och brott mot barn på [ämnessidan](#).

Bilaga 2 Några rättsfall

I detta avsnitt har vi valt att kortfattat omnämna några relevanta rättsfall som belyser vissa centrala frågor om egenmäktighet med barn. För fullständig information hänvisas till domarna.

Domar från Högsta domstolen

Högsta domstolens dom den 31 januari 2022 i mål T 5450-21 ("Egenmäktighet och skada")

Högsta domstolen uttalade sig om frågorna kring skadestånd och ersättning för psykiskt lidande och kränkning för vårdnadshavare och barn i mål som rörde egenmäktighet med barn, grovt brott.

NJA 2017 s. 557 "Barnet i Norge"

Frågor rörande hur långt straffansvaret för egenmäktighet med barn sträcker sig och hur det förhåller sig till föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad, umgänge och boende, bl.a frågan om barnets egen vilja.

NJA 2008 s. 780

Att medverka i en vårdnadsprocess i utlandet och därvid underlåta att vidta vissa processhandlingar har ansetts inte vara straffbart som egenmäktighet med barn. Tillika fråga om betydelsen av åtalsjustering i det fall att en tilltalad inskränker sitt överklagande till påföljdsfrågan.

NJA 1995 s. 269

Fadern till ett ännu ej ettårigt barn har fällts till ansvar enligt 7 kap. 4 § BrB sedan han obehörigen skilt barnet från modern – vårdnadshavaren – och lämnat det i sitt hemland. Handlandet har med hänsyn till vissa angivna omständigheter ansetts i betydande grad ha varit riktat mot modern. Fadern har förpliktats utge skadestånd till modern för personskada, i form av psykiska problem, som handlandet förorsakat henne.

NJA 1993 s. 277 "Den bortförda dottern"

Sedan ett barn bortförts av fadern och denne på grund härav dömts för egenmäktighet med barn har han åter dömts för sådant brott på den grunden att han vägrat uppge vem som hade hand om barnet. Fråga, när barnet alltjämt ej kommit till rätta, om fadern på nytt ska anses ha gjort sig skyldig till egenmäktighet med barn genom underlåtenhet att lämna uppgifter. Tillika fråga om bevisningen för att fadern skall ha kunnat lämna uppgifter av betydelse.

NJA 1993 s. 128

Modern till ett barn har vägrat efterkomma domstols avgörande om vårdnadens överflyttande från modern till fadern. Såsom skäl för sin vägran har hon åberopat att fadern tidigare förgripit sig mot barnet sexuellt och att risk förelåg för att detta skulle upprepas. I mål mot modern om ansvar för egenmäktighet med barn har modern gjort gällande straffrihet till följd av nöd. Fråga i målet om betydelsen av att invändningen om incest prövats i vårdnadsmålet och befunnits vara ogrundad.

NJA 1992 s. 566

Fråga om den som tidigare dömts för egenmäktighet med barn jämlikt 7 kap. 4 § BrB ånyo kan dömas för detta brott genom att fortsätta att undanhålla barnet från vårdnadshavaren.

NJA 1991 s. 241

Sedan en man genom lagakraftvunnen dom fällts till ansvar för egenmäktighet med barn, bestående i att han fört två barn till Iran och därigenom obehörigen skilt dem från vårdnadshavaren, väcks på nytt åtal mot mannen för egenmäktighet med barn under påstående att han efter domen återigen obehörigen skilt barnen från vårdnadshavaren genom att inte vidtaga någon åtgärd för att återföra barnen till vårdnadshavaren. Frågan huruvida mannen härigenom på nytt gjort sig skyldig till egenmäktighet med barn har ansetts ej utgöra ett spörsmål angående rättegångshinder utan vara att bedöma i samband med en prövning av åtalet i sak.

NJA 1983 s. 750

En sexårig flicka som står under båda föräldrarnas vårdnad bortförs av fadern från det gemensamma hemmet. I mål om ansvar på fadern för egenmäktighet med barn uppkommer frågan hur uttrycket "utan beaktansvärt skäl" i 7 kap. 4 § BrB skall tolkas.

Domar från hovrätterna (lagakraftvunna domar)

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 24 juni 2021, mål B 747-21. Straffvärde för grovt brott. Bortförandets längd. Skadestånd.

- Barn ca 2 år, bortfört under ca 6 års tid av mamman till Syrien.
- Hovrätten dömde för ett bortförande under ca 3,5 års tid, inte under den tiden då mamman varit i kurdisk fångenskap och därmed inte haft vare sig tillfälle eller förmåga att återföra den andra vårdnadshavaren med barnet.
- Grovt brott, bl.a. med hänsyn till de stora riskerna för skada för barnet.
- Påföljden bestämdes till fängelse tre år.

- Högsta domstolen meddelade prövningstillstånd gällande skadeståndet, se ovan.

Svea hovrätt dom den 16 november 2021 i mål B 6813-21. Artbrott?

- Två barn, LVU-placerade på jourhem.
- Bortfört av mamman under ca ett år, bl.a. i Thailand.
- Grovt brott, straffvärde 9 månaders fängelse.
- Inget artbrott.
- Påföljd villkorlig dom med dagsböter.

RH 2021:11. Grovt brott? Artbrott?

- Barn 13 och 10 år gamla, LVU-placerade.
- Barnen bortförda av vårdnadshavarna från familjehemmet.
- Barnen bortförda utomlands i ca 6 månader.
- Föräldrarna hävdade nöd.
- Grovt brott, fängelse 6 månader p.g.a. återfall.
- Hovrätten uttalar att egenmäktighet med barn, grovt brott, är inte brott av sådan art att det finns någon presumtion för fängelse.

Hovrätten över Skåne och Blekinge dom den 24 september 2018, mål B 2320-18. Perdurerande brott. Långvarig utevarohäktning.

- Barn två till nio år, bortfört till Irak.
- Totalt bortfört under perioden 12 maj 2011 till den 18 juni 2018.
- Häktades i utevaro i juni 2011 och inkom med försvarare till polis i december 2016.
- Även tidigare dömd för egenmäktighet med barn, grovt brott.
- Domen gäller perioden april 2017–juni 2018.
- Vid straffmätningen beaktades inte att den åtalade hade medverkat till att ett pågående brott upphört.
- Grovt brott, ett år och åtta månaders fängelse, kvar i häkte.

(Ej prövningstillstånd i HD.)

Svea hovrätt dom den 19 september 2018, mål B 10747-17. Beaktansvärda skäl? Gränsdragning normalgraden/grovt brott? Artbrott?⁴⁷

- Barn tre år fört till Brasilien i drygt fyra månader till mammans familj.
- Tingsrätten ogillade p.g.a. beaktansvärda skäl.
- Hovrätten uttalar att beaktansvärda skäl inte tar sikte på misstänkts egen situation.
- Grovt brott, inget artbrott, villkorlig dom och 100 dagsböter om vardera 240 kr.

Hovrätten över Nedre Norrland dom den 26 juni 2018, mål B 674-18. Perdurerande brott.

- Flicka sju till nio år bortförd till Libyen ca två år.
- Barnet kvar i Libyen hos släktingar.
- Grovt brott, ett år och sex månaders fängelse.

Göta hovrätt dom den 12 juni 2018, mål B 1331-18. Fråga om gemensam vårdnad när vårdnadshavarna är gifta. Beaktansvärda skäl? Utvisning?

- Två barn bortförda till Tyskland i drygt ett och ett halvt år.
- Gemensam vårdnad när föräldrarna var gifta.
- Inte beaktansvärda skäl p.g.a. asylprocess.
- Grovt brott, ett år och sex månaders fängelse, ej utvisning, kvar i häkte

Svea hovrätt dom den 12 december 2017, mål B 3616-17. Bristande uppsåt p.g.a. ändrade vårdnadsförhållanden under kvarhållandet? Tillämpning av gamla och nya lagstiftningen.

- Tre barn bortförda till Gaza under tre år.
- Tingsrätten ogillar åtal bl.a. då inte visat planering samt bristande uppsåt till att mamman blivit ensam vårdnadshavare.
- Hovrätten uttalar att det inte kan ha varit lagstiftarens avsikt att straffritt när den bortavarande föräldern invänder att denne inte känner till att vårdnadsförhållandena ändrats.
- Grovt brott, tre år på mycket farlig plats, straffvärde upp emot två års fängelse, påföljden bestämdes till ett år och sex månaders fängelse.

(Ej prövningstillstånd i HD.)

⁴⁷ Målet överklagades av tilltalad till HD, som inte beviljade prövningstillstånd, för mer information se RÅ:s svarsskrivelse i [ÅM 2018/8446](#).

*Svea hovrätt dom den 21 december 2017, mål B 7305-17. Grovt brott?
Artbrott?*

- Två barn, fyra respektive sex år förda till Iran och kvarhållna under drygt sex månader.
- Svensk jurisdiktion.
- Socialtjänsten, polis och UD samarbete ledde till att misstänkt återförde barnen. Beslut om LVU i Sverige.
- Grovt brott, straffvärde tio månader, inget artbrott, påföljden bestämdes till villkorlig dom och dagsböter 140 à 80 kr.

*Hovrätten för Västra Sverige dom den 20 juni 2017, mål B 2688-17.
Underlåtenhet kvarhållande.⁴⁸*

- Flicka elva till tolv år, dold i Spanien under verkställighet av fängelsestraff för tidigare egenmäktighet med barn.
- Fråga om underlåtenhet ca ett år.
- Grovt brott, ett års fängelse, kvar i häkte.

*Svea hovrätt dom den 20 september 2016, mål B 1323-16. Nödinvändning.
Grovt brott inom Sverige?*

- Pojke sju till nio år, bortförd inom Sverige två år under falsk id. och avskuren från pappan. Handlat i nöd?
- Tingsrätten normalgraden, fyra månaders fängelse.
- Hovrätten grovt brott, artvärde, villkorlig dom med samhällstjänst 160 timmar.

*Svea hovrätt dom den 8 april 2011, mål B 1467-11. Åtalspreskription?
Beaktansvärt skäl? Maxstraff?*

- Flicka fem till femton år, bortförd och kvarhållen i Iran.
- Fråga om preskription. Tiden för åtalspreskription börjar löpa först då tillståndet upphört. Åtalet prövades i sin helhet.
- Tingsrätten grovt brott, maxstraff, fyra års fängelse.
- Hovrätten, grovt brott, tre år och sex månaders fängelse.
- Kvar i häkte.

⁴⁸ Målet överklagades av tilltalad till HD, som inte beviljade prövningstillstånd, för mer information se RÅ:s svarsskrivelse i [ÅM 2017/5020](#).

ÅKLAGARMYNDIGHETEN